

Pavle
Zidar

Sizif meče out

(Odlomek)

Spominu Ceneta Vipotnika

Okoli poldne se je zbudil zaradi divjega zvonjenja. Kaj je hotel s temi zvoki mežnar — prebuditi jesensko spanje, vrniti listju zelenilo — ne bo nikoli zvedel. Buljil je v naraščajoče padajoči zvok, začel je kleti, vendar kletvine ni dokončal, ker se ga je zvonjenje polastilo z otroško dobrohotnostjo, v samem zvonjenju je potem odletaval semintja kakor zvon sam. Beem, booo.

Prepuštil se je temu zvočnemu klofutanju. Zoper to ni, ni uporniške ideologije. Kadar zvonijo, je najbolje, da zvoniš še sam s seboj, je ugotavljal. To je stihija kakor voda, ogenj. Saj je poskušal, da bi se uprl mežnarju ali zvonjenju, govoril je nekaj zoper ta idealizem, ki ga potresajo z lin na ljudi kakor pantakan, govoril, govoril, zvon pa je šel čezenj kakor lokomotiva. Odrezal mu je — gobec — kakor je sam imenoval svoje govorjenje, odrezal roke, noge. Bil je pač uporniški. Ni hotel pritegniti, ni hotel zvoniti skupaj z mežnarjem, zato je bil v minuti ob vse. Ni ga bilo več — mežnarjem je malo mar, ali je kdo ali ni nikogar z njimi, ko zvonijo, na to naj »merkajo« ljudje sami.

Nekega dne, tako se mu je zdelo, pa je nehalo zvoniti. Ni bil še povožen do kraja, je ugotavljal, ko je lezel k sebi na posteljo.

Le razmeče te idealizem, je ugotavljal, sem nekaj, tja nekaj, ko pa mežnarji nehajo, se le spet zbereš na svoj kup, ki se imenuje človek.

Dolgo je zvonil. Čez poldne.

Najbrž mrliču.

Seveda, glej no, odzvonil je poldne, potem pa potegnil še v spomin in opomin, da med drugim umiramo tudi v lepem vremenu in ko je čas za malico.

Vstal je. Nametal nase obvezne reči, da se je lahko brez pohujšanja prikazal gospodinjini in njenim stalnim ženskam.

Nelagodno se je počutil, ker ga je ženska odkrila, kdaj jo je primahal domov. Res, da ji nič mar, tudi pokazala mu bo to čustvo, niti namignila ne bo na njegov jutranji prihod, ravno v tem pa je past; ravnodušnost je najpopolnejša provokacija.

Kadar ga je hotel kdo razvezati v njegovi molčečnosti, kdo od tihih predstavnikov, tedaj ga niso več vprašali kakor nekoč, kaj misli, kaj hoče, ampak so ga obdali z molkom in strašanskim dolgčasom: umreš, če ne spregovoriš; da ne umreš, poveš najprej za rojstne podatke, nato pa še vse drugo, kar smeš in ne smeš. Dolgčas je skupaj z ravnodušnostjo najboljši preiskovalni izvedenec. Kdor zmore biti genialno mrzel, ta odpre vse vire človeške topline.

Ravnodušnost in dolgčas sta najpopolnejša metoda za zavlado človeku.

Šel je dol. Na velikem hodniku so bile skrite oči. Tudi vleklo je. Kosilo je bilo že na mizi. Iz juhe je rasla siva brada pare.

Mimo je prišla Tildy in rekla dober tek, dober dan. Njen smehljaj je bil blag. Nobene možnosti ni v nji, da bi bila ravnodušna. Služila je gospodinji vdano in brez upora. Za trugo seveda. In gospodinja je poskrbela, da je, revica, ni spravila skupaj, čeprav je že leta in leta delala samo zanjo; vselej ji zmanjka za kaj, včasih za pokrov, zdaj za zlate angelce, pa spet za blazino, copate — nikoli ji, reví, ne uspe spraviti skup cele truge, da bi že enkrat legla in odpotovala, ko si to tako neznansko želi.

Kako je, Tildy, ji je prijazno odvrnil Tujec na njen pozdrav.

Saj gre, a ne, gospod doktor.

Ne vem, je odgovoril, ne tako, kakor bi hoteli.

Ne smete hoteti, pa boste dobili ravno tisto, česar nočete.

Ne vem, Tildy.

Kako si želim grobnega počitka, a ne živim vsak dan bolj! Ali veste, da bi še šla v partizane. Kakšnega Nemca bi . . .

Ubila, da, je mislil mimo njenega govorjenja. To je res sla po življenju. Ta ženska . . . če bi se nadaljevala, če bi . . . živela, živela, ta ženska ne ve, da bo potem prav tako strašno dolgo jemala svoj konec.

Ne smete, gospod doktor, želeti, pa bo padlo v vas zastonj.

Mislite?

Vem.

Zastonj že ne, je zoprval.

No ja, reče se tako; ne želiš, pa fašeš pa konec. Poznam vrstnice, ki so želele otroke, ven se je slišalo, kako strastno so zdihovale, niso rodile, jalovost so nesle v grob; druge spet so molile, da jih ne bi imele, jemale so jih iz sebe kakor zajklje.

In vi mislite . . .?

Jaz mislim, da gospod, jaz več kot mislim: občutim, kje je resnica sveta: samo ne želeti, da dobiš. Ampak ne želeti takole: saj nočem, a le hočem; *ne želeti* mora biti resničen *ne*, da postane *ja*. Šele ko te tisto zadene, je zame jasen dokaz, da tistega nisem res želela. Svet je provokacija, ne veste še tega?

Vem zadnje čase.

Kaj je svet, Tildy, se je oglasila gospodinja.

Kdo jo je pa kaj vprašal, je rekla zase in za Tujca, odgovorila pa s povišanim glasom, da je svet pač svet.

Gospodinja je obmolčala.

Kaj vam še rečem, gospod doktor, je nadaljevala tiše, vi ste visoko studiozni, vendar v študiju ni nič, razen hudih zmot. Na svetu, da boste vedeli, se ne da nič pojasniti. Boste že še skusili tudi to. Beseda gre mimo. Vsaka. Vsak ima svojo in jo luča v drugega.

Poznala sem sveti zakon. Kakšen zakon zvestobe, ljubezni in drugega je bil neki to! Dolgo ni iz tega gnezdeca čivknila žalica. Ali veste, kaj se pravi biti nekemu fovš, ne nevoščljiv? Fovš je huje kot biti nevoščljiv.

Kaj si rekla? se je oglasila gospodinja.

Tildy diha.

Kdo jo je pa kaj vprašal? je dihala v Tujca in se zardevaje smehljala. *Fovš!* je zavpila.

Kdo?

Jest, ne ti.

V redu, je mirno, neosebno odgovorila gospodinja nazaj.

Sem si rekla takrat, ji je hripavo stekel glas, ali si ga polomila, ko se nisi še ti. Danes si pa vsako jutro čestitam, da nimam dedca zraven sebe.

Zakaj?

Vprašate. Povem vam. Le poslušajte. Kmalu se je v tistem gnezdu začelo, kajne. Vse sorte. Prijoka, reva. Spove se mi. Kaj je bilo? Hotela mu je pojasniti, da se hlače obešajo v stranišču na vrata, on pa nji, da se ne meče las v umivalnik. Povesta si enkrat, dvakrat. Zraven pa še druge stvari, a s hlačami in lasmi se je začelo, končalo pa v popolni zmešnjavi, kakršne razsečejo poj na sodiščih.

Rečem prijateljici, pogovorita se, človek ima besedo ja za to, da se umiri, prepozna, naredi konec svoji temoti. Pa sta si pojasnjevala, pojasnjevala, in bolj ko sta si, bolj sta si bila nerazumljiva. O, je rekla drugič, ko je spet prišla, nisem vedela, da bolj ko pojasnjuješ, več in več je treba pojasniti, in da se nikoli ne pojasniš, ko se enkrat začneš. Po tistem ne moreš dopovedati niti tistega, kar je bilo poprej samoumevno in potreba. Kaj? sem vprašala. Neumno, ampak res, zdaj mu ne morem zjasniti odnosa niti do službe, njegovih otrok, do ničesar. Zakaj? Zakaj? se sprašujem in to je tudi edini odgovor na vse, kar sprašujem. Če bi ležala zadeta od kapi, in bi mi ti rekla, da bom umrla, bi te vprašala zakaj.

Sem rekla prijateljici: torej so besede zato, da si ne moremo z njimi ničesar pojasniti? Odgovorila je: da, besede nas ne zblížujejo, ampak odtujujejo in razdvajajo. Z besedami, je rekla, ne moremo blizu niti samemu sebi, besede nas delajo še bolj nepojasnljive, in celo tisto malo, kar je bilo med dvema od vsega začetka videti trajno, je postalo spremenljivo, pa ne zaradi pojasnjevanja kot takega, to bi bilo videti le kot simbol problema, resnica nesporazuma je v prevrednotenju vsega, človeka in njegovih stvari, ki nastopi, ko se enkrat zakonca okusita v zakonu do konca. Tedaj se začno pojasnjevanja, ki ničesar ne pojasnijo.

Hočejo zakriti prepoznano, je rekel Tujec.

Tudi prijateljica je rekla, da je pojasnjevanje predvsem nemoč.

Besede, besede, je rekel Tujec nekajkrat.

Z njimi, gospod doktor, se samo oddaljujemo drug od drugega, ali ne?

Kaj si rekla? je pedagoško avtoritativno vprašala gospodinja.

Rekla sem! se je uprla Tildy. Ali ne smem nič reči? Gledala je na Tujca in v odprta vrata v kuhinjo, a ne z očmi, temveč z napetostjo, ki je je bil poln lepi, stari obraz.

Lahko rečeš, kdo je vendar rekel, da ne smeš, je zapela gospodinja za neoporečen vtis. Za Tujca.

Lahko, ja, je oponesla Tildy. Uh, saj ni vredno, da bi človek govoril. To je naslavljala z jezo na odprto kuhinjo. Ni vredno, res ne, gospod, se je toplo spet približevala Tujcu, ki je jedel.

Tujec ji je odgovoril: o vem, vem že dolgo, da ni človeške besede, ki bi nas zblížala. Še vsaka nas je razkropila, je rekel.

Res je. No, če že vi veste to, ki ste mladi, mu je zatrdila Tildy, kaj šele mi, ki se ubadamo za spodobno trugo.

Beseda je stara ustanova, gospa Tildy. Iz nje smo prišli. Njeni otroci smo. Vsak otrok se materi odtuja, če je pravi otrok. Mi se besedi. Tako je bilo menda od zmeraj. V besedi je že oddavna omejenost, ki jo želimo odpraviti. Ven iz nje hočemo za vse cene. Tragično pri tem pa je, da cene za ta izpad sploh ni. Da, to pomeni, da bomo samo to, kar smo, beseda v besedi in da se bomo tragično odtujevali, zato da bomo spet isto, ko nas ne bo.

Grozno, gospod doktor! To, kar ste rekli, je pa res strašno.

Povejte mi, Tildy, če je res kaj drugega?

O Bog moj! Jaz sem pa mislila, na, se ne poročim, bo pa vse dobro.

Dobro je bilo zmeraj v slabem, Tildy.

Najbrž imate prav. Oh, jaz sem pa mislila, na, se ne poročim.

Če v tem slabem ne skušamo stvari zasukati drugače, kakor je, če besede nočemo razkleniti, če ostajamo v njenih mejah nepojasnljivi — a to ni mogoče, videli ste v primeru prijateljice, svojem, jaz pa v svojem — smo, kar malce sram me je reči, srečni, a je res tako.

Jaz sem pa mislila . . .

Živali nočejo iz svoje besede.

Kako ste rekli?

Živali ne poznajo metode za obvlado sveta.

A ja.

Mi pa smo srečni, ker jo poznamo in imamo, a vendarle bomo na veke samo to, kar smo.

Mož in žena?

Da, samo to.

Ali se bomo kdaj vsaj kot beseda spremenili?

Kako to mislite, Tildy?

Na boljše, na bolj boljše.

Saj smo vsak dan finejši, mogočnejši kot izrazilo, v svojem svetu smo zagotovo izvoljeno ljudstvo, vsa prihodnost smo mi, ne lev ali kondor, prihodnost besede je Bog, pa če se sliši še tako neenkratno.

Kaj ste rekli, gospod doktor? je spet revsnila gospodinja iz kuhinje.

Jaz sem pa mislila, na, se ne poročim, je zgubljeno spet ponovila Tildy.

A da je Bog, ste rekli, je odgovorila kar sama. Kdaj že to jaz vem. Pozno prihajate k sebi.

Pozno, ji je pritrdil Tujec.

Nič ne de, zveličani boste vseeno, je zakvakala nazaj.

Potlej je le res, kar sem čutila, je rekla tiho Tildy, da je ne bi slišala kvaka v kuhinji.

Kaj ste čutili?

Da se ne da nič, ničesar nikomur pojasniti.

Res? A veste tudi zdaj zakaj?

Približno, bolj čutim.

Zato, Tildy, ker brž, ko pojasnimo, je tisto po svoji lastnosti in pomenu že drugačno. Pred nami se spremeni in se potem spreminja dalje v neskončnost.

Oh! je zdihnila. Zamahnila in odšla.

Tujec pa je žvečil. Gledal je skozi okno v zelenje brez misli. Iz kuhinje je prihajal šum vretja.

Kakšen dolgčas je ta svet!

In vendar, ta dolgčas je zelo smotrno, v izziv nam je. Umori nas, če storimo kaj zoper njega. Prisili nas govoriti. Ubijati. Ljubiti. Naučil nas je dobrote in usmiljenja. Čas je izustil prvo besedo. Beseda je njegov grobar. Nebogljenja še, toda nekoč bo . . .

Vstal je in otresele drobne s svojega naročja ter odmisli: nekoč bo drek.

Pozno popoldne, ob branju Življenja svetnikov, je začutil, da se mu približuje gospodinja.

Kje? Kako?

Bolj ko je iskal smer, od koder bo prišla, manj je bil gotov, da prihaja.

Saj ne prihaja, zdi se ti samo, je prisluškoval proti smerem, od koder vselej pridejo naši pokončevavci.

Nič ni, nikogar ni.

Ni res, če sem jo pa odkril po imenu, to pomeni, da prihaja.

Žalostno se je usmeril v besedilo o svetnici, ki mu je govorilo o Katarini Sienski. Poskušal je razumeti to deklco, ki je govorila iz davnega časa v sedanjega in iz sedanjega v davni čas — oboje je namreč mogoče.

Začetek življenja je pri vseh isti: kup otrok, izmozgana, zbegana mati, ki bi rada prignala otroke v samostojnost. Oče iz obupa pije.

Mati se upre Katarininemu notranjemu klicu, da bi deklet špilalo svetnico.

Medtem ko bere, pa se mu gospodinja pridno bliža. Bere dalje, da bi spregledal njeno smer, od kod. Smer je važna.

Gospodinja pa ga je seveda že davno spregledala, v prvi uri njenega iskrenega pogovarjanja je že vedela, kdo je, kaj bo; počakala je še, da se mu je skrivnost jutranjega prihoda razpočila. Tedaj je spoznala to bitje, ki se je zateklo k nji po mir. Ničesar več ni bilo skritega od tistega jutra.

Saj ta človek, je zijala, ta človek, ali je to mogoče! Namesto, da bi ril pod zemljo, se skrival, kakor se že celo življenje skriva ona. A skrivati,

skrivati se je treba znati v življenju, če hočeš, da te ne ubijejo, ti sveti mož, ti, je premišljala nad njim, ko je bila sama.

Vse je treba znati skriti. Nikoli se ne smeš razgaliti, kje naj te z zobmi, da boš prej izkrvavel.

To je nemoč, fantek! Nemočni, ubogi, sporočijo v pesmici, kje imajo svoj mehki bok.

Trebuh pokažejo samo takšni, ki so . . .

. . . močni, ji je prišlo v misli, rekla pa je: slabotni.

Močni, slabotni, slabotni, močni, močni, močni, močni.

Zakaj, močni?

Upaš si pokazati mesto svoje izkrvavitve?

Ne. Tudi oni ga ne upajo.

Saj ga. Saj si sama priznala, da so tako ubogi, da raje, kakor da žive trdo in strašno, pišejo pesnice.

To je bolj strašno življenje kot tvoja najgloblja ilegala, ji je prihajalo v vedenje. Lahko je biti skrit, da boš vedela. Poskusi ti pokazati na svojo smrtnost v ognju groze, ali križu, poskusi.

Da, močni so, je priznala.

Zagotovo.

Rekla pa je: Slabotni so, slabotni, pa konec. Kako, hudiča, bom živela pod vtisom strašnega samozrtvovanja; celo življenje naj imam pred očmi, kako se je nekdo zame žrtvoval v bedi, pišoč pesmi! Ali pa je pesmi uprizarjal s svojim množičnim učenjem.

To so božci.

So.

No, n-no, je oživila. V ubogih ni sile, da te prisili, da nisi tat.

Kako?

Ubogi so bili zmeraj brez oblasti in so ravnali iz lastnega nagiba, da nivo človeškega življenja povišajo.

Nočem povišanja!

Kdo te je pa vprašal, kvaka, kdo!

Jaz hočem . . .

V redu, pošlji mu svojega svaka, naj ga prime na tisto njegovo pravico do groba, naj mu sledi od pesmi do pesmi in jih spreminja v smrtno usodo.

Človek je sam sebi svoja usoda, je zagnala glas v glas, ki ji je prišepetaval,

In ti boš njegova. (Tujčeva.)

On svoja.

On svoja po tebi.

Po sebi.

Po tebi.

Tristo hudičev — neeeee!

Tristo hudičev — jaaaa!

Dosti mi je teh močnih ubogih! Dosti! Stran! Da, to je najbolj perfidna moč, sledi ti.

V kuhinji je imela razpelo. Tii, je zakričala nadenj, ti in tvoje povišanje človeka, pustil bi ga v miru njegove živali! Naj bi se pasel v krvi brata in sestre. Pa si prišel, pesnik, rekoč: življenje dam za prijatelja, in šel si ga dat. Smrt tvojega čistega nagiba do prijatelja me zdaj preganja v krvi brata in odvzema slast dejanja. Bojim se ubiti, a ubijam.

Močna si!

Nisem, ne. Ubijavci smo slabotni. Usoda smo proti svoji volji — o Bog!
Zdaj boš njegova.

Bom.

Bližaj se mu!

Saj se mu.

Tujec, ki je prebiral veliko Katarino, je čutil, kako se bije v neposredni bližini zanj boj. Čutil je vse besede, ki so tekle v notranjem monologu gospodinje. Ko je bilo usodnega dvoboja konec med gospodinjo in še nekom (njo samo), je spet začutil, kako se mu bliža gospodinja iz smeri, ki je ni mogel ugotoviti. Odložil je knjigo. Pristopila pa je Katarina, bila je dih pesmi, zadržala je njegov nagib, da odgovori gospodinji.

Strmel je bled, samotni.

Uboge varuje samota.

Prišel je čas, je spoznal. Trenutek samote se je raztegnil v tiho večnost. Čakal je in trepetal. V znoju. Gospodinja ga je že imela. Prišla je vanj, ne da bi jo videl.

V tem je potrkalo na njegova vrata. Zvok se je spremenil v bolečino in od vrha do tal se sklal na vročega in hladnega človeka.

Kdo je? je vprašal pojemajoče.

Jaz, Tildy, gospod doktor, je vpila v vrata, ko da so gluha. Ali boste prišli na kavo, sprašujejo spod?

Kdo sprašuje?

Vsi.

Pridem.

Le pridite, le.

Odcapljala je kakor raca, tono težka.

Sesedel se je na stol. Zraven so bile odprte strani o Katarini Sienski.

Kaj je to? Bolezen duše?

Nič ni. Nikogar ni, zunaj seje veter, to je vse.

Katarina!

Čuden obraz je to, odtujen.

V tem sta se njegov hladni in vroči del spet združila v človeka.

Zapr! je knjigo svetnikov v spoznanju, da so bili vsi ti ljudje navdihovavci svojih strašnih pogubljenj. Vsi.

Zakaj?

Zakaj?

Nekoč mu bo to pojasnjeno, je začutil.

Z odločnostjo se je odvezel svoji prihodnosti in odšel dol na kavo. Bil pa je v svojem koraku že načet, vendar je z lahkoto še vse prekrival.

12.

Oddahnil se je, ko je pristopil k mizi, kjer ga je gospodinja pričakovala s svojim svakom, ženskami in drugimi osebami.

Moj svak Živan, profesor glasbe, ga je predstavila in odkrila Tujcu.

Tujec se je priklonil, kakor ga je bila naučila mama, ki je služila pri veliki gospodi. Povedal je profesorju še sebe v dveh besedah, ki so bile popolnoma brez pomena.

Kako se počutite? je vprašal profesor glasbe.

Vsi so jima prisluhnil, je videl Tujec. Njih pogledi so bili zastekleno enosmerni.

Kraj je izreden, je odgovoril Tujec. Zelen, neskončno zelen, kamor pogledaš, povsod mir.

Lepo je tu, res, se je zakopal na svoj rob mize profesor. Nikoli nisem mislil ostati, rekel sem, naučim kraja nekaj ljudskih in spokam. Zdaj sem tu. Šestnajst let. Ne premaknem se. Moral bi na koncerte, plošče ne zadostijo sluhu. Glejte, pa se ne premaknem.

Vidite, gospod doktor, mi smo radi doma, se je razglasila z mogočnjaškim glasom gospodinja.

Soseda, ki bi bila rada poštarica, če bi znala pisati in brati, pa se je pohihitala, preden je rekla: Osemdeset jih bom, pa še nisem bila v Ljubljani.

Gospodinjinina sestra Mina, ki je tudi s svojim delom omogočala to hišo hodnikov in prepihov, nekoč prvi sopran v koru, pa je rekla Tujcu, da mu zavida to strašno stanje, v katerem je. On je vsaj videl svet, ki njo vleče, a je ne more izvleči iz teh terezijanskih zidov.

Gospodinja si je nadela videz užaljenosti in brezbržnosti. Ta sestrin nagovor Tujca je zadeval najprej njo. Ko bosta sami, ji že pove.

Tildy, ki po tridesetih letih službe še ni imela skup cele truge, je izrazila isto sovrašтво do zdomanja kot gospodinja: rada je bila doma, čimveč doma, če je le mogoče.

Doma, je povzel Tujec in v manj kot sekundi je povedal svoj odnos do popotovanj in stalnosti.

Tudi sam bi bil zelo rad doma, če bi imel kje, jim je odgovoril. Dom ali stalnost ti morajo omogočiti. In sam moraš biti pripravljen, in sam moraš biti pripravljen, da se ne pustiš pregnati z mesta, kjer si. Zmeraj pa premaknejo ljudje tistega, ki je občutljiv. Pograbijo njegovo zemeljsko mesto in ga čuvajo zase. Boj za prostor ima milijon simbolov. Še zmeraj ljudje radi posedujejo prostor. Razume: prostor te omogoči, če ga imaš. Če ga nimaš, ga greš pa ponoči ukrast. Tudi tatvina prostora ima milijon simbolov. Tja do ljubezni in uradne ločitve. V glavnem gre vsakemu od nas za zemeljski položaj. Tega hočemo imeti čimbolj trdnega. Za ta položaj storimo vse: ubijamo, mučimo, ljubimo, sovražimo. Imeti prostor, pomeni imeti sebe.

Oh, kako, kako lepo, je rekla Tildy.

Gospodinja je spremenila barvo. Tujec je zaslutil, da se muza, a da ji je ta resnica hkrati všeč.

Profesor Živan je bil prihuljen na rob mize in bilo ga je samo poslušanje. Profesorja so opozorili, da je treba Tujca samo sprožiti z močnim glasom, potem pa bo povedal vse, kar bodo želeli. Rekli so mu, da je Tujčeva samota brezmejna, zato jo preganja s samogovori o čemer koli. On naj ga samo posluša. Pridno. Saj so mu profesuro dali samo zato, ker ima posluh za Bacha in zanje.

Rekli ste: imamo sebe, če imamo prostor, ga je spet sprožil profesor. Ali mar ne, dragi profesor, ali ste vi iz ničā?

Že, že, ampak vi ste rekli, da za prostor naredimo vse, tudi ubijamo, ljubimo.

Tujec ga je pogledal. Videl je v njem neznani glas, a ga ni dobro razložil, čigav je, iz misli pa so se mu pognale misli, da bi mu jih rekel: kaj pa vi zdaj delate drugega kot vse, vendar mu ni rekel, rekle so mu njegove oči, zinile njegove roke, usta, toda profesorja to tiho, nezavedno odkritje ni zmedlo. Poučen je bil, kaj je javno odkrije prisluškovanja človeku in kaj samo sum, da prisluškuje. V obeh je bistvena razlika. Javno razložiti nekomu, da je plačanec, je nemogoče, dokler traja njegov režim, tega ni še nihče storil; sumiti, to je pa, kakor da bi rekel: sanjal sem psičke. Sumimo ali sanjamo tako kar naprej. Ne, to drugo ni resno. Zato se je profesor Živan še bolj zagrizel v Tujca. Rekli so mu, naročili, naj ga ne spusti iz svojega glasu. Svoj glas naj podaljša v ketnico in ga priklene. Samo ob njem mora biti in misliti samo ob njem. Tujec ima v sebi ogromno pasje zvestobe, so mu še povedali, lahko mu ga bo spremeniti v psa. Za njih to tudi je. Pripraviti mu morajo pasji pogreb.

Živan ga je izzivajoče gledal in zabljal.

Ne samo ubijamo in ljubimo za prostor, dragi gospod profesor, nekateri so tudi tako silni, da se dajo za prostor ubiti, da bi s tem dokazali, kako zastarelo je to pojmovanje življenja. Prostor ni vse. Čas ni vse.

Kaj pa je vse?

Vi boste rekli, da sem privzdignjenec. Ampak vse je, če hočete, tisto, čemur se človek upira z vsemi štirimi.

Kaj?

Zdaj vas bom pa jaz vprašal, gospod profesor, ali ste vi radi poštene do vsakega, s tem mislim na popolnoma neoporečne odnose v vseh zakonitostih življenja.

To ni mogoče.

To je mogoče.

Kdor mi bo velel, naj govorim in delam zoper sebe, je zločinec.

Če vam bo to ukazal človek, ja, je zločinec, dragi gospod, ker bi rad tisto, kar bi vi storili zoper sebe, izrabil on . . . Kaj pa, ali ste kdaj slišali sebe, ko ste šli, recimo, mimo bolnika, da bi morali kaj storiti zanj, da bi morali nekomu, ki je v blodnji ubil človeka, prav tako pomagati kakor vsakomur, ki se zateče k vam, ki imate prostor; ste slišali kdaj sebe, vsaj slabotno, da imate preveč, drugi pa premalo, ste?

Sem, priznam.

Ste ubogali ta priglas?

Ne.

Uprli ste se mu z vsemi štirimi, kaj.

Sem.

Radi prenašate obup, bolečino, misel na raka, sramoto svojih otrok, svojo lastno?

Ne, kdo jo pa rad?

Pa veste, gospod profesor, da so to lastnosti prostora: sramota, obup, bolečina. Časa. Tega se ne moremo odreči. To nam je navrženo k lepoti bivanja. So ljudje, ki se znajo za te lastnosti groze prav tako prisrčno zahvaliti kot za slast. So. Poznam človeka, ki je v svojem sedemdesetem, predsmrtnem letu, z obupom gledal nazaj, kaj je pustil. Pa ni bil vojskovodja. Ta človek je celo življenje samo sadil.

Malo je, je gledal v plodove svojega sejanja. Zelo malo. Skoraj nič. Žalosten je bil ob tem pogledu nazaj. Pa je pogledal naprej. Videl je smrt. Počasno presihanje v neizmerni bolečini.

Groza me je, gospod doktor! je vpadla Tildy.

Ampak kar je doživel ta, to bomo v kratkem vsi: pogled nazaj in pogled naprej in amen.

Res je, je pritrdila suho gospodinja. Gledala je preko.

Profesor Živan je tuhtal. Ni se vdal. Ukazano mu je bilo, da posluša. Če bo res tako, kakor pravi Tujec, pa mora vprašati režim.

Čakali so, da nadaljuje.

Tedaj je starček doumel duha, ki ga je omogočil, da je bil to, kar je mimo, to, kar je še in kar bo. Bil je — ne boste verjeli — srečen. Šel je na kolena. Nikoli ni verjel v Boga, tedaj pa je zmolil menda . . .

Znorel je, je rekel profesor in se odlimal z roba mize. Dajte no, da bom srečen, ko bom jemal konec. Za menoj nič, pred menoj nič, kaj, hudiča, sem pa potlej počel!

Nič, je rekel Tujec.

Ničničnič . . ., se je noro zaponovil in se ustavil, videvši za trenutek vso svojo resničnost. Saj, se je pomirjal, sedal nazaj in postajal spet prisluškovavec.

Malo naredimo, gospod profesor, je nadaljeval Tujec. Vi mislite, da je to delo, če sezidate hišo, študirate otroke; s človeške perspektive je to veliko delo, s predsmrtne pa je to nič.

Vznemirili so se. Profesor ni mogel več natančno poslušati.

Je, je, je ponovil Tujec.

Čakajte, no . . .

Jaz poskušam razumeti mojega znanca, sedemdesetletnika. Če je on padel na kolena in se zahvalil Bogu za obup, za trpljenje vseh sort in celo za bližnje umiranje, ki res ni bila obmizna zadevščina, pomeni to, pomeni to . . ., da je seme človekovo v naporu, v obupu in smrtnem boju. Sedemdesetim letom se drugače pokaže vrednost lastnega življenja, kakor se kaže zdaj nam. Ker je starček — poznal sem ga — res pretrpel ogromno, ga je

moralo to prevrednotenje trpljenja spraviti v ganotje. To je bilo plačilo za vse. Samo tako je lahko v miru pričakoval dolgo umiranje, polno pasti.

Kakšnih?

Ali radi umirate?

Jaz ne, kdo pa rad?

Mora se. To je vse, gospod profesor. Umiranje nas izziva k nesmrtnosti.

Vsi se upiramo.

V tem je past umiranja. Ali lahko kaj storite proti, če se upirate?

Nič.

Samo to sem hotel slišati. Moj starček je to sprevidel, zato je molil.

Svetnik, svetnika nam hočete podtakniti, se je raztegnil debelušni profesor.

Ne, ni bil svetnik.

Moral se je vdati, ker mu drugega ni kazalo, je rekel profesor.

Vi, gospod, bi morali poznati zvoke. Če bi jih, bi vedeli, da se zvoki nikoli ne zgube.

Kaj pa?

Zvok se nadaljuje v snov. Jaz pa, ki sem zdravnik, menda vem, kaj spremlja človekovo slast bivanja. Jutri že lahko pridete k meni v ambulanto. (Tujec je izrabil svoj vtis, da je doktor.) Bolelo vas bo. In bova pogledala. Kdo, mislite, hodi k meni v tisto neugledno ambulanto? Bolečina za bolečino: rak, infarkt, tromboza, strgana maternica, skleroza. Ime vsem tem je z eno besedo: konec. Vsak od teh koncev je prišel k meni po upanje. Jaz, da boste vedeli, pa ga delim. Nobenemu teh strašnih primerov ne rečem: zadeva je končana, lezite v trugo in naročite jamo. Čeprav vidim v vseh teh pogledih strah, razočaranje, nemoč, vidim, da so tudi spregledali življenje, ampak le z ene strani: da je bilo vse skupaj prevara. Nekdo jih je ubil vse te, kakor so oni ubijali druge zato, da so bili.

Kako?

Ubijamo, da smo, gospod profesor. Ali ne veste za temeljne resnice sveta?

Ne, se je začudil.

Zmeraj sem se trudil, da bi to uspešneje pojasnil, kakor sem zdaj, žal ne gre; da, gospod, naše delo je ubijanje, nič drugega. Boj za prostor. Človeška perspektiva je še zmeraj horizontalna. Vi in jaz in gospe počnemo resnico tega sveta vsak dan na svoj krvniški način. Mislite vi drugače?

Nnnnnneeee vem, se je odtegnil.

Saj je vseeno, priznate ali ne, resnica bo kljub vsemu trajala dalje. Povedati sem hotel, da so ti, ki so prišli k meni, vsi do zadnjega pogledali nazaj, pogledali naprej, in zadaj in spredaj je bil isti brezup.

Že vem, že vem, kaj hočete.

Če veste, bom molčal.

To pa ne, o, tega pa, gospod doktor, ne boste storili, nadaljujte, vas prosim; še kaj, da bi nas zdaj, ko ste nas potegnili tako daleč, pustili na sredi nevljudnega življenja; želim, da nas pripeljete nazaj, kjer smo.

Saj smo zmeraj tam, gospa.

Ampak zdaj smo le drugje.

Ne, ne gospa.

Pri starčku smo.

To je mi vsi, gospa, to smo mi.

Ni res, gospod doktor, on je obup in strah sprejel za pravično plačilo, moj svak in jaz in še kdo, je nadaljevala resno gospodinja, pa bomo umirali, tako čutim, precej drugače. Ne bomo videli v brezupu svetlobe.

Imate prav, gospa, a vseeno je starček naša usoda.

Je. Samo da se je njemu pomedlo, meni se pa ne bo, čutim.

Ne bi rekel, da je ponorel. Ko sem ga tolažil, da je smrt še daleč, je samo prikimaval, tako da nisem vedel, kdo koga tolaži. Res pa je, da sem v svoji karieri ambulantnega dohtarja videl tudi take, ki so se hoteli zaklati in obesiti, ko se jim je v horizontalni perspektivi pokazal ves obup. Nekateri so to tudi storili.

Zakaj pa se nam odpira samo perspektiva obupa? je ugovarjal profesor.

Ker drugega ni, pa čeprav obup odkloniš.

Če ga sprejemem? Ali potem ni obup več obup?

Ni.

Dajte no, ne bodite vaški far!

Počakal bom, gospod profesor, da boste prišli k meni. K meni pa boste prišli, če bo še čas. Tudi čas spada k horizontalni perspektivi. Tedaj se bova tolažila . . .

Obupa ne bom priznal za drugega kot za obup.

Teško boste umrli.

To vem.

Smrt je resnica, gospod profesor.

Resnico pa, kot veste, nismo nikoli radi in navdušeno gostili. Zmeraj nas je posilila, da smo jo. Če je bilo le mogoče, smo jo čimprej odpravili.

Resnico, gospod, smo poskušali med drugim tudi ubiti. In še jo.

Zakaj pa ne. Saj nas res moti in gnjavi. Saj nas uničuje.

Ja in ne.

Farštvo, bejžte no.

To je nazor, ne farštvo. Smrt je resnica, sva rekla. Saj jo priznate, pa če je tudi ne, priznava ona vas. Vi to dobro občutite, vsak dan. Kaj lahko storite zoper smrt?

Ustrelil bi jo v sredo čela kakor junca.

Zahahljali so se. Srebnili kavo. Zahahljali. Roke so zaplavale okoli teles.

Hahljanje.

Saj jo priznamo, saj jo priznamo, je rekel prizanesljiveje profesor; veste, da jo, nimamo je pa radi, kakor nimamo radi človeka, ki na to resnico nenehno meri: to pa so dohtarji in fajmoštri s svojimi bogovi. Človek rad je, ne pa, da ni. Moti ga, smrt. Koliko več bi storili, če je ne bi bilo! Tako pa iz obupa zavozliš še to, kar je.

Mislite?

Vem.

Jaz pa mislim, da je smrt dober preskus človeka.

To je mučenje.

Odvisno, kako gledate.

Vaš pogled, če ga natančno pogledam, gospod doktor, je poln hašiša. Vi boste hvaležni za tisti pogled nazaj, kjer nam bo cinična smrt pokazala razvaline našega truda. Smrt je hudič, da boste vedeli.

Verujete vanj?

Prej kakor v vašega starčka, ki je pokadil en očenašek hašiša, da se je umiril.

Smrt je res hudič, gospod profesor, prav je, da ste se ga spomnili.

Nekoč sem ga videla, je rekla sosedka, njen debeli pogled je naznanjal strah kamenjenja.

Po mojem, gospod profesor, je hudič prav to stanje upora zoper mojega starčka.

Če je to hudič, ta moj upor, da bi obup imenoval Boga, potem imate prav: da, v meni ga je veliko. Ves sem njegov. Lahko se me zapomnite, kakšnih oblik sem, zakaj kadar me boste srečali, ne bom profesor glasbe, ampak čistokrvni hudič, ki je diplomiral na glasbeni akademiji.

Smeh, prisrčen, dolg, tudi profesorjev humorni napor se je prevagal v smehljanje.

Oh, oh, Živan, Živan! ga je grabila Tildy.

Ta, ta, ta... se je režala tašča, ta, ta... ga je kazala v smehu, ki jo je zalagal z vedno večjim nemirom sproščanja.

Vendar je to stanje dosti resnejše, kakor si mislimo, je prevzel spet pobudo Tujec. Se spomnite, da sem rekel, da smrt nastavi past in nas skoro vse ujame, ko se ji upiramo.

Spomnili so se.

Ta provokacija je naše najstrahotnejše skupanje samega sebe. Skoraj vselej ji vse uspe. Vse pa je tisti pogled, ki se ne ozira več po horizontalnem človeškem svetu, ampak skuša v obupu prepoznati vertikalno oziroma smisel. Tedaj pa se ujamemo. Do konca smo horizontalni, ali po domače: ljudje. Ni pomoči. Redkim se posreči, kakor na primer mojemu starčku.

Meni se ne bo, je pripomnil profesor.

V kaj se ujamemo? Še zadnjič in poslednjič vase. Smrt ali hudič dobi samo tisto, kar je njegova trajna last: truplo. Da: smrt ali hudič je resnična grožnja vsakemu od nas. Nad vsakim se izpolni. Vendar le začasno. Resnica, ki se je vi in mi, vsi, tako strašno bojimo, pa bo nekoč ogrozila tudi to stanje, kakor je ogrozila že vsa naša prejšnja.

Kdaj pa? je vprašal profesor.

Ne vem letnice, čutim pa, da to bo. Za nekatere vrste sprememb so potrebni daljši nihaji časa. Če to poenostavim in se izrazim eksaktno, bi lahko rekel, da je smrt najgostejša masa. Za vsako maso pa je nihaj zakon obstoja. Brez nihaja torej ni mase in brez mase ni nihaja.

Smrt bo potemtakem nekega dne življenje, je rekel profesor.

Tako bo.

Oh, kako zapleteno, je rekla Tildy. Lahko bi bilo bolj preprosto. Me, ženske, raje o tem nič ne vemo.

Bolje je, res, nič misliti, ali mar ni res? se ji je pridružila tudi sestra. Zato pa tudi nič ne veste, razen, kdaj je treba jesti, je rekel profesor. Hahahahaha! Rada jem, rada, imaš kaj proti, že večkrat sem pojedla svoje črne copate, angelce, pokrov. Tako je življenje.

Saj imam prav, je rekel profesor Tujcu.

Še trtna uš ima prav, zakaj ne bi imela ona.

Ali ste za sprehod, gospod doktor?

Sem, je rekel Tujec. Vstala sta. Ženske so šle s sprašujočim pogledom za njima.

Tujca je spet prevzel hladni dotik: gospodinja! Spet se mu je bližala. Poskusil je videti smer, a smeri ni bilo, le ona je bila, ki se je čudno smehljala.

Tone
Kuntner

Mrtva
zemlja

TI HODIŠ Ti hodiš,
koder nihče ne hodi,
po puščinah
in zaraščenih poteh
in živiš usodo dreves
kot drevo
in čuješ govorico ptic